

Ще до „Чуда св. Климента папи римського.“

В повищій статі др. Іван Франко зробив честь моїй статейці про староруські похвальні слова св. Клименту (котрі я для відріжнення називав одно Чудом, друге Похвалою), піддавши докладному розбору мої гадки про відносини сих двох слів. Перейшовши з усякою увагою, якою наказувало міні поважання до автора, його цінні гадки, я прийшов до переконання, що його аргументація, звернена на мою гадку про залежність Похвали від Слова, висловлену в згаданій статейці, не збиває властиво сеї гадки, і на поперте її можна б де що ще сказати. Се я й уважаю своїм обовязком зробити в додатку до розвідки дра Франка.

Насамперед одначе зазначу, що про вповні певне уставленне відносини обох слів не може бути, розуміть ся, і мови, поки ми не маємо повного тексту „Похвали“, а тільки другу його половину, а і „Чудо“ маючи, зласть ся, також без первісного початку. Те що тепер можемо сказати про відносини обох слів, буде мати характер гіпотетичних тимчасових спостережень.

Др. Франко насамперед не годить ся бачити в сих двох похвальних словах два твори, а тільки оден — „не два окремі твори, навіть не дві відмінні редакції одного твору, а оден і той сам твір, один основний текст у двох формах — одній розширеній і другій укороченій“ (с. 274). Та як видно із сих слів, се властиво буде ріжниця в термінольотії — що називати осібним твором, редакцією і т. д. Коли маємо одну проповідь, другим проповідником змінену, приправлену иньшим кінцем, иньшим початком, то можемо уважати се до волі чи за другу проповідь, чи за другу версію проповіді. В старій руській літературі

в таких разях таку змінену проповідь уважано твором її нового редактора (див. нпр. слово о казнях божіих), і коли уважати перебіркою ширшу похвалу (як думаю я), то без натягання можна признати її новим утвором — осібною проповіддю, зваживши, що новий проповідник більше дав у ній свого, ніж узяв готового (навіть в тій частині, яку маємо, запозиченого маємо менше як від себе ним доданого — більшу вставку в середині, велике нове закінчення, а мабуть і вступ був інший). Але, повторюю, се буде ріжниця в термінології, в головнім будемо мати те саме — роботу двох проповідників, двох рук.

Др. Франко одначе не годить ся уважати ширшу Похвалу розширенням Чуда, а противно уважає Чудо покороченням витягом з Похвали. На доказ він вказує на механічний характер покорочень і попсованне тексту в Чуді, на заміну давніших виразів новішими, вкінці (полишаючи його гадки про вступ, бо про нього трудно судити, не маючи цілого тексту) — вказує на шаблонність закінчення в Чуді.

Я одначе не зовсім годив ся б із сими доводами. Покалічення через механічні покорочення я б не бачив. І так „оле“ однаково уживаєть ся і з genet. і з vocativ., нпр. див. в Словарі Срезневського (sub voce): „оле добрыхъ твоихъ подвиговъ“, „оле чюда, како се бысть изъ древа суха“. Текст „обилія на-полняюще ся благоденствуемъ“ недорічности в собі не містить, і поруч „увільнення від ворожих нападів“ дає зовсім добре значінне, як вичисленне „временних благ“ поруч духовних, які спадають на вірних молитвами Климента. Вираз Похвали можна уважати влучнішим, але то иньша річ. Так само і між словами, які наводить др. Франко (исътвенный — свой, пристрастие — злоба) є властиво ріжниця не в більшій або меншій старинности, а більшій або меншій риторичности. „Невозблагодатна“ мабуть треба уважати lapsus calami приписувача, чи може й складача, а так само мабуть і „жертвици“ зам. „жертвища“, бо слово „жертвища“ зрештою незвістне. Маючи пізнійші копії (і то по одній лише) на таких дрібних відмінах трудно опирати ся; я міг би противставити деякі хибні або попсовані вирази з Похвали (нпр. „уступникомъ“ зам. „отступникомъ“), але з того годі зробити якийсь вивід.

Той факт, що „Чудо“ має досить банальне закінчення, замість далеко зручнійших і оригінальніших фраз „Похвали“, я уважав би борше доводом против залежности Чуда від Похвали. Не легко собі представити, щоб редактор Чуда, покоро-

чуючи Похвалу, не взяв готового закінчення з нього — нпр. від слів: „Треблаженъ по истинѣ“..., або: „Ты же свыше по-сѣщай...“, або „Мы же нынѣ единодушно...“, а наважив ся видумати своє власне — й таке безбарвне.

Взагалі не легко собі представити такого пізнішого редактора, щоб з таким холодним завзятем вичеркував нераз дуже влучні й гарні вирази Похвали, ніби умисно стараючи ся зробити своє слово можливо блідійшим і біднішим, а при тім умів так добре здержати конструкцію „Похвали“, так що вона в його редакції стає прозорійшою й простійшою. Природнішим здається мені припущення, що противно — пізніший автор похвали втикав різні риторичні прикраси в простійший текст „Чуда“. Зрешту одна з його вставок — похвала Київу, вповні очевидно розриває початковий хід гадок, який ми маємо в Чуді. Тому я все таки думав би, що правдоподібнішим буде уважати текст Чуда старшим.

Можна б думати, що і Похвала і Чудо користали з третього похвалного слова Клименту. Прийшло ся б думати одначе в такім разі, що й те третє слово було вже руське — на се вказували б спільні алюзії до Руси. Такого нагромадження руських слів лїпше не робити без потреби, простійше поки що вважати Похвалу розширенням Чуда. Правда, є в них одна спільна деформація, яка вказувала б або на незручне упуцненє, або незручну вставку — се виклик: „апостолом сопрестольниче и ангелом равностне“, і по нїм: „бѣси прогоними“, і т. д.; але ся спільна хиба сама по собі не змушує нас до припущення про користаннє з третього спільного слова.

Та коли навіть прийняти й таке спільне слово, то автор „Чуда“, пишучи свою проповідь, очевидно, не знав „Похвали“, бо трудно, аби не покористав з її гарних риторичних прикрас. А що „Похвала“ твір досить пізній, а „Чудо“, як би було писане по ній, мусїло бути ще значно пізнішим, аби автор його не знав „Похвали“, а такого пізнього часу по Чуді не видно, — тож і в такім разі я уважав би „Чудо“ проповідєю старшою від „Похвали“.

М. Грушевський.